

PRIVATNE UMJETNIČKE ZBIRKE ZAGREBA

IDA SLADE ŠILOVIĆ

Dokumentacija o privatnim umjetničkim zbirkama u Zagrebu i njegovoj bližoj okolini, koja danas postoji u Državnoj upravi za zaštitu kulturne i prirodne baštine, počela se stvarati, moglo bi se reći, slučajno, jer nije posljedica svjesne odluke niti društvene brige za spomenike i umjetnine u privatnom vlasništvu građana, nego je nastala kao posljedica događaja i pokušaja zaštite imovine tijekom II. svjetskog rata i naročito nakon rata.

Na osnovi *Zakona o čuvanju i skupljanju kulturnih spomenika i starina*, koji je AVNOJ donio 26. lipnja 1945. godine, Ministarstvo prosvjete osnovalo je Komisiju za skupljanje i čuvanje kulturnih spomenika i starina, koju su sačinjavali povjesničari umjetnosti, suradnici Muzeja za umjetnost i obrt i Konzervatorskog zavoda u Zagrebu. Članovi komisije od 1945. nadalje jesu: Verena Han, Olga Klobučar, Ana Deanović, Lelja Dobronić i Zdenka Munk, a vrlo često je direktor Konzervatorskog zavoda dr. Ljubo Karaman, ne kao član komisije nego kao čovjek, kontaktirao s vlastima i borio se za provođenje u praksi spomenutog zakona. (Nakon prestanka djelovanja Konzervatorskog zavoda, osniva se 1961. godine Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture, koji 1967. godine prerasta u Regionalni zavod za zaštitu spomenika

kulture, a od 1995. djeluje kao Državna uprava za zaštitu kulture i prirodne baštine.) Bez obzira na mijenjanje naziva a zbog toga i promjenu granica područja za koje je nadležan, Zavod se usporedo s ostalim poslovima zaštite spomenika brine i za pokretnu kulturnu baštinu u vlasništvu građana.)

Komisija je neposredno nakon rata popisala na području Zagreba i njegove bliže okolice 154 zbirke umjetnina. Razlog tako velikom broju prijavljenih zbirki je što se vlasnicima koji sami prijave svoje umjetničke predmete jamčilo da će dalje moći biti u stanu u kojem su se nalazili. Mnogi su se nadali, pogotovo vlasnici velikih i vrijednih zbirki, da će biti pošteđeni od useljavanja većeg broja sustanara, što, na žalost, nije bilo lako spriječiti - potvrđuju to i mnogi sačuvani dokumenti. Tako 1956. godine inž. Marko Frangeš, vlasnik zbirke Frangeš na Rokovu perivoju 2, ulaže žalbu Gradu Zagrebu na rješenje o dodjeli dvije sobe njegova peterosobnog stana dvojici sustanara - bivši, koji su već oštetili predmete zbirke, bili su se netom iselili. Vlasnik se poziva na rješenje Konzervatorskog zavoda o zaštiti zbirke iz 1946. godine koje je potpisao dr. Ljubo Karaman. Iste godine, 1956., Konzervatorski zavod donosi rješenje o osposobljavanju zbirke za posjetioce koje potpisuje dr. Zvonimir Turina. To je naličje događaja koji su prethodili otvaranju za javnost jedne od prvih privatnih zbirki u Zagrebu.

Zbirka Jelačić podnosi sustanarstvo u dvije sobe palače Jelačić još 1980. godine,

kada Regionalni zavod bez uspjeha pokušava u gradu pronaći stambeni prostor sustanarima koji ugrožavaju sigurnost

umjetnina sputavajući vlasnike u osobnoj privatnosti.

Dakle, posljedica povlastica, pa makar te

*Zbirka Dr. Milivoja Rošića 1968/9 godine, Trg M. Tita 1.
Foto: L.J. Krtelj. Fotodokumentacija Regionalnog zavoda*

povlastice bile samo i na papiru, bila je da sve prijavljene zbirke nisu bile i zbirke velikih umjetničkih vrijednosti. Često su to bili bolje opremljeni građanski stanovi s namještajem različitim po opsegu i

reambulacije više nisu smatrale umjetničkim zbirkama, a neke, jer su podijeljene između nasljednika. Neke, jer su preseljene u druge gradove, a neke su otkupom ili donacijom vlasnika razdijeljene pojedinim

*Zbirka Dr. Milivoja Rošića 1969, drvene polikromirane skulpture. Foto: Lj. Krtelj.
Fotodokumentacija Regionalnog zavoda*

kvaliteti, kako pojedinačnih predmeta tako i skupine u cjelini.

Mnoge od tih tada prijavljenih zbirki danas više ne postoje. Neke, jer se nakon

muzejima ili su integralno postale dio inventara nekog muzeja, biblioteke ili Akademije. Tijekom godina dokumentacija o zbirkama Državne uprave za zaštitu

kulturne i prirodne baštine se korigirala pa umjesto starih, nepostojećih zbirki, evidentirane su nove koje prijavljuju sami vlasnici ili za koje služba zaštite saznaje nekim drugim načinom: prijavom drugih

USIZ-a kulture grada Zagreba za privatne zbirke sa zadaćom da utvrdi veličinu pojedinih zbirki i njihovu vrijednost, predloži zbirke koje ostaju kao cjelina sačuvane u svom izvornom ambijentu, razmotri

Zbirka Jelačić, Basaričekova 22. Bidermajerska garnitura s vitrinom u velikom salonu, 1964. godina.

Foto: L.J. Krtelj, Fotodokumentacija Regionalnog zavoda.

osoba ili prilikom pokušaja izvoza nekog predmeta u inozemstvo legalnim ili ilegalnim putem.

Godine 1976. osnovana je radna grupa

mogućnost pronalaženja jedinstvenog prostora za one zbirke za koje nije bitno da ostanu u dosadašnjem ambijentu te predloži status takve ustanove, da revidira

popis registriranih zbirki, te predloži nacrt tipskoga darovnog ugovora (od čega je radna grupa odustala jer je svaka zbirka po nečemu specifična).

Kao osnovu za rad radna grupa je prihvatila popis Regionalnog zavoda od 56 zbirki, jer ostalih 98 više nisu bile zbirke. Zbirke su tom prilikom razvrstane u tri osnovne skupine:

- kolekcije nastale svjesnim sabiranjem
- kolekcije nastale obiteljskim naslijeđem
- memorijalne zbirke.

Kroz različite sudbine ponekih zbirki (od 244

ukupno evidentirane) pokazat ćemo kompleksnost problema zaštite ovog dijela kulturne baštine.

Privatna zbirka dr. Milivoja Rošića registrirana je 1969. godine, kategorizirana "0" kategorijom. Tada je izraden i popis na kojem je 1279 predmeta. Broj predmeta se stalno povećavao jer je vlasnik nabavljao nove s domaćeg terena i iz

inozemstva. Zbirka je nastala kao plod kolekcionarstva, svjesnim sabiranjem i za naše je prilike sasvim jedinstvena. Sadržava nekoliko suvislo sabranih grupa koje su povezane ili po materijalu ili po vremenskoj pripadnosti, a svaki predmet pojedinačno visoke je umjetničke kvalitete. Tu je zbirka venecijanskog i njemačkog srebra 17. i 18. stoljeća, austrijsko srebro

18. stoljeća, te češko i mađarsko srebro; zbirka mjedenih predmeta umjetničkog obrta iz raznih krajeva Hrvatske; zbirka crkvenog posuda; zbirka porculana: Alt

Wien, Meissen, Sévres; zbirka čaša i pokala iz Austrije i Češke; bogata zbirka sakralnih skulptura iz Hrvatske od 16. do 18. stoljeća; arheološka zbirka; impozantna zbirka slika: stranih majstora, zbirka ikona, zbirka minijatura 19. stoljeća; velika je zbirka namještaja, crkvenog i građanskog s izuzetnim primjercima.

Sve od 1969. godine konzervtori se za-

Nekadašnja Zbirka Mažuranić, Jurjevska 5. Bidermajerski sekretar, 1976.godina. Foto: I. Nikolić. Fotodokumentacija Regionalnog zavoda.

lažu da se zbirka otvori za javnost, barem jedan njezin izabrani reprezentativni dio koji bi bio izbor najkvalitetnijih primjerala iz svake od navedenih skupina. Pregovori su trajali godinama. Iz stana u kojem je zbirka bila deponirana trebalo je iseliti sustanare i omogućiti vlasniku da se proširi i na ostale dijelove zgrade. Ta je zbirka zavrijedila izuzetne napore kako bi postala dostupna javnosti. U kontaktima grada i vlasnika mišljenja su bila različita, praćena kroničnim nedostatkom novca. Nakon smrti vlasnika i ubrzo nakon toga i njegova sina zbirka je ostala do danas deponirana, a njezini nasljednici, tj. sadašnji vlasnici žive u inozemstvu. Zbirka Drage Magjera, također nastala svjesnim skupljanjem i iz ljubavi prema umjetninama, nije imala tako tragičnu sudbinu kao prethodna. Premda uz mnoge poteškoće, danas je dostupna javnosti nakon što je vlasnik, za uzvrat što je cijelu zbirku darovao gradu Zagrebu još 1971. godine, dobio na korištenje stan u kojem se mogla smjestiti, a u kojem zbirku danas, nakon smrti vlasnika, brižljivo čuva njegova udovica Nada Ostrogović Magjer. Drago Magjer, kolekcionar bez stana, bio je prisiljen svoju zbirku pohranjivati po raznim ustanovama. Tako još 1944. dio zbirke pohranjuje u Muzej za umjetnost i obrt. Pa zatim dio u Modernoj galeriji u Splitu, Etnografskome muzeju u Splitu, Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu. Još od 1952. pregovara s gradom Zagrebom o dodjeli stana za smještaj zbirke, a za uzvrat nudi cijelu zbirku. Konačno je to realizirano 1970.

godine. Po opsegu i sadržaju ta je zbirka jedinstvena. Pasionirani kolekcionar Drago Magjer skupio je predmete iz razdoblja od 16. do 20. stoljeća: od pergamena i rukopisa preko grafika, litografija, geografskih karata, zbirke satova, antiknog pokućstva, slika starih majstora do ikona, a prijateljujući s našim slikarima i kiparima, svojim suvremenici, skupio je remek-djela hrvatskog slikarstva i kiparstva prve polovice 20. stoljeća. Zbirka pokazuje veliku širinu interesa jednoga domaćega kolekcionara za likovnu umjetnost između dva rata.

Tilla Durieux, velika glumica njemačkoga kazališta dvadesetih godina, igrom slučaja - prijateljevajući s umjetnicima svoga vremena i putujući zbog nacističkih progona - postala je kolekcionar i vlasnik umjetničke zbirke. Od 1933. do 1955. živi u Zagrebu donijevši sa sobom svoju zbirku.

Bila su tu dijela Maxa Slevogta, Oskara Kokoschke, skupina malih skulptura s prikazom životinja Augusta Gaula, skulpture i reljefi Ernsta Barlacha, slike i grafički listovi Marca Chagalla, mala tempera Paula Kleea, namještaj i srebrni pribor za jelo, kreacija Bauhauusa, drvene skulpture pokojnih predaka iz Gvineje i zapadne Afrike, zbirka umjetnina iz Kine i Japana, sitna plastika iz starog Egipta i Grčke, poneki predmet europskoga srednjeg vijeka te biblioteka sa 3.000 svezaka. Od 1938. godine Tilla Durieux živi u Jurjevskoj 27, gdje već postoji zbirka Lubiensky. Nakon rata Komisija za čuvanje i skupljanje kulturnih spomenika i starina popisuje zbirku Durieux. Zbirka Lubien-

sky bila je već evidentirana, te ih proglašava zbirkom javnoga karaktera, a izgleda da je zajednička zbirka Lubiensky-Durieux bila financijski potpomagana od države pod uvjetom da se ni jedan predmet ne smije otuđiti. Nedjeljom je bila otvorena posjetiocima. Zahvaljujući vlasnicima te zbirke, Zlati Lubiensky i Tilli Durieux, Jurjevska 27 postala je salon, ugodan prostor kazališnih ljudi Zagreba i umjetnika na proputovanju iz inozemstva. Održavali su se mali kućni skečevi i večeri poezije. Tilla se uzdržavala izradivanjem lutaka i kostima za Zagrebačko kazalište lutaka.

Godine 1955. Tilla Durieux se vratila u Berlin, gdje je umrla 1971. Još za života bez uspjeha je pokušavala vratiti svoju zbirku u Berlin, a pregovore i nastojanja nastavila je njezina nasljednica Erika Dannhoff. Zbirka je u međuvremenu deponirana jer je nakon smrti Zlate Lubiensky, 1969. godine javna zbirka prestala postojati. Godine 1978. Erika Dannhoff ponovno traži da se dopusti izvoz zbirke. Komisija koja je formirana radi rješavanja tog zahtjeva inzistira na prvotnom rješenju o zabrani izvoza iz 1967. godine. Pravnu stranu, jer se radi o nasljednici stranom državljaninu, trebalo je rješavati konzultirajući propise međunarodnog prava i Konvencije o kulturnim dobrima. Vlasnica je predložila da 40 posto zbirke daruje gradu Zagrebu a da joj se za 60 posto zbirke dopusti izvoz; izbor je prepuštala Komisiji.

Komisija je izabrala djela koja pokazuju Tillu u djelima drugih umjetnika i skupi-

nu predmeta koji govore o Tilli kao kolekcionar. Taj se dio zbirke od 1982. godine nalazi u Muzeju grada Zagreba. Privatna zbirka Jelačić jedinstvena je po svom sadržaju i po tome što je nastala isključivo kao obiteljsko naslijeđe. Smještena je u autentičnom prostoru, palači iz 18. stoljeća te je inventar funkcionalno povezan s ambijentom koji je reprezentativni stambeni prostor što s autentičnim inventarom pokazuje kulturu stanovanja hrvatskog plemstva u 18. i 19. stoljeću. Pored kvalitetnog i autentičnog namještaja i opreme stana, arhivske i bibliotečne građe, najznačajniji dio zbirke čini zbirka portreta obitelji Rauch, Sermage, Patačić, Keglević, Drašković iz 17. i 18. stoljeća, zbirka portreta iz obitelji Habsburg iz 18. stoljeća. To su ulja na platnu impozantnih dimenzija, kvalitetne izrade ali nada sve kulturno-povijesne i dokumentarne vrijednosti.

Iz dokumentacije je vidljivo da se još 1983. godine vlasnik obraća gradu za pomoć u iseljenju sustanara te da je, ako mu se u tome pomogne, voljan otvoriti dio zbirke javnosti.

Zbirka Mažuranić, smještena nekad u Jurjevskoj 5 u objektu građenom u prvoj polovici 19. stoljeća, a koji je od 1893. u vlasništvu obitelji Mažuranić, s pripadajućim parkom (kojim je donedavno dominirala konjanička skulptura Sv. Jurja, danas postavljena u Radićevoj ulici u blizini Kamenitih vrata), predstavljala je jedan od rijetkih autentičnih gornjogradskih ambijenata. Specifičnost zbirke bila je upravo povezanost inventara s am-

bijentom u kojem je trajala kontinuirana povijest obitelji Mažuranić, a to je bio i razlog zbog kojeg se uvijek naglašavalo da zbirku treba sačuvati u izvornom obliku i ambijentu i pretvoriti je u memorijalni muzej.

Prema izvještaju Povijesnog muzeja Hrvatske, 1987. godine određeni broj predmeta iz zbirke već je u posjedu Muzeja, a nastavljeni su pregovori s Hertom Mažuranić, suprugom pok. Vladimira Mažuranića, o otkupu preostalih dijelova zbirke. Kako je to značilo kraj ostvarenju ideje o memorijalnoj zbirci, ustanove koje su bile upoznate s vrijednošću zbirke i koje su se zalagale za njezino otvaranje za javnost apelirale su još 1986. godine.

Zdenko Kuzmić, direktor Muzeja grada Zagreba, Branko Hećimović, direktor Zavoda za književnost i teatrologiju, i Branko Lučić, direktor Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture, upozoravaju:

“Podsjećamo da je uz kuću u Jurjevskoj 5 vezana povijest obitelji Mažuranić, posebno književnika i bana pučanina Ivana Mažuranića, jednog od korifeja ilirskog pokreta i narodnog preporoda, te pravnog znanstvenika evropskog ugleda i predsjednika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Vladimira Mažuranića, kao i njegove kćeri Ivane Brlić-Mažuranić, koja s pravom nosi nadimak hrvatski Andersen. Poznato je također da su u kući obitavali i ostali članovi obitelji Mažuranić, kao što su filolog Antun Mažuranić, zatim autor glasovite poetske proze Fran Mažuranić, te Matija Mažuranić

pisac izvanrednog putopisa Pogled u Bosnu. Povijest obitelji Mažuranić, pa dakle i sudbina njihove kuće, nedjeljivo je povezana i s Dimitrijem Demetrom, šurjakom Ivana Mažuranića, piscem i osnivačem hrvatskog glumišta, a i povijesno također neobično značajnom obitelji Brlić. Svjesni značenja navedenih podataka i uvjereni u vrijednost zbirke kao cjeline nastale u obiteljskoj kući stoljetnim taloženjem, mislimo da je neophodno odmah zaštititi i sačuvati Mažuranićeve kuću s cjelokupnim inventarom kao nedjeljivu cjelinu.”

Unatoč tome dio inventara zbirke danas je u vlasništvu Hrvatskoga povijesnog muzeja, dio su nasljednici razdijelili i prodali. Uglavnom ništa od memorijalne zbirke koja je svojim sadržajem i lokacijom toliko vezana uz glavne kulturno-povijesne spomenike ilirskog preporoda (Ilirski trg, Palainovka, Ilirska dvorana). Koliko je izgubila hrvatska nacionalna baština, a što to znači španjolskoj ambasadi koja se uselila u Jurjevsku 5, nakon njezine temeljite pregradnje i obnove?

Godine 1988. na zahtjev Margite Matz, poznate čembalisticke, supruge pok. Rudolfa Matza, kompozitora, glazbenog pedagoga i poznatog violončelista, zaštićena je njegova ostavština, koju je poklonila Muzeju grada Zagreba sa željom da, nakon njezine smrti njihov stan postane memorijalna zbirka. U obrazloženju za zaštitu, Stanislav Tuksar, upravitelj Zavoda za muzikološka istraživanja JAZU iznosi: “Ostavština Rudolfa i Margite Matz - koja se nalazi u historijskom ambijentu njihova stana, koji je desetljećima bio

legendarno okupljalište domaćih i inozemnih glazbenika i kulturnih poslenika, od dobronamjernika i studenata do najistaknutijih svjetskih imena, predstavlja riznicu glazbene i muzikološke građe. Tu se nalaze brojni autografi, prijepisi i tiskana izdanja Matzovih kompozicija i pedagoških djela, knjiga i note s osobnim posvetama istaknutih svjetskih kompozitora, originali brojnih domaćih i inozemnih društvenih priznanja, vrijedan instrumentarij oboje umjetnika i impozantna i važna korespondencija (preko 10.000 jedinica), koja svjedoči o kontaktima i ugledu koji su umjetnici kao ljudi i posebno R. Matz kao pedagog, kompozitor i organizator stekli za života u zemlji i inozemstvu. Građa iz ove ostavštine predstavlja značajan materijal koji je već nekoliko godina predmetom kontinuirane obrade i sređivanja u projektu znanstvenog istraživanja Zavoda za muzikološka istraživanja JAZU.”

Ostavština i stan Rudolfa i Margite Matz proglašeni su spomenikom kulture i vjerujemo da će u budućnosti postati memorijalna zbirka otvorena za javnost. Godine 1987. prestala je postojati zbirka Tomislava Krizmana, smještena u njegovu stanu i atelieru na Trgu bana Jelačića 4. Nakon što je umjetnikov sin Sergije Krizman, državljanin SAD-a, darovao neke umjetnine Muzeju za umjetnost i obrt, Modernoj galeriji u Zagrebu i Kabinetu grafike u Zagrebu, a za ostale umjetnine uglavnom vezane uz obitelj dobio dozvolu izvoza, u atelier i stan, koji je dugi niz godina stvaralaštva Tomislava Krizmana bio mjesto okupljanja zagrebačke intelek-

tualne, a naročito likovne elite, useljava se tržišni inspektor općine Centar.

Vlasnica zbirke Cata Dujšin-Ribar još je 1976. godine darovala svoju zbirku umjetnina gradu Zagrebu s punim povjerenjem da će se daroprimac držati točaka ugovora u kojem izričito stoji da zbirka kao cjelina bude sačuvana u svom autentičnom ambijentu i prezentirana javnosti u stanu u kojem su živjeli Dubravko Dujšin, zatim dr. Ivan Ribar i Cata Dujšin-Ribar, u ambijentu koji zrači duhom i oživljava uspomene na te ljude. Jednog velikana hrvatskoga glumišta, jednog odvjetnika intelektualca predstavnika vlasti bivše Jugoslavije, njegovih sinova, mladih revolucionara od kojih je jedan, Jurica, bio i slikar, i Cate, slikarice i pjesnikinje koja je širinom svog duha svih njih povezivala i brižljivo čuvala uspomenu na njih u svojim slikama, poeziji i predmetima s kojima su živjeli i koje su voljeli.

Nadam se da je prošlo vrijeme kada će potrebe jednoga tržišnog inspektora biti važnije od korektnog odnosa prema darovatelju, te da će grad Zagreb poštovati točke darovnog ugovora i time obogatiti Gornji grad jednim malim intimnim muzejem.

Literatura:

- Dokumentacija Državne uprave za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, Mesnička 49.
- Privatne umjetničke zbirke u gradu Zagrebu, brošura USIZA kulture grada Zagreba, 1976.
- Tilla Durieux i njezina zbirka umjetnina u Zagrebu, Katalog izložbe Muzeja grada Zagreba, 1986., autor Slavko Šterk.